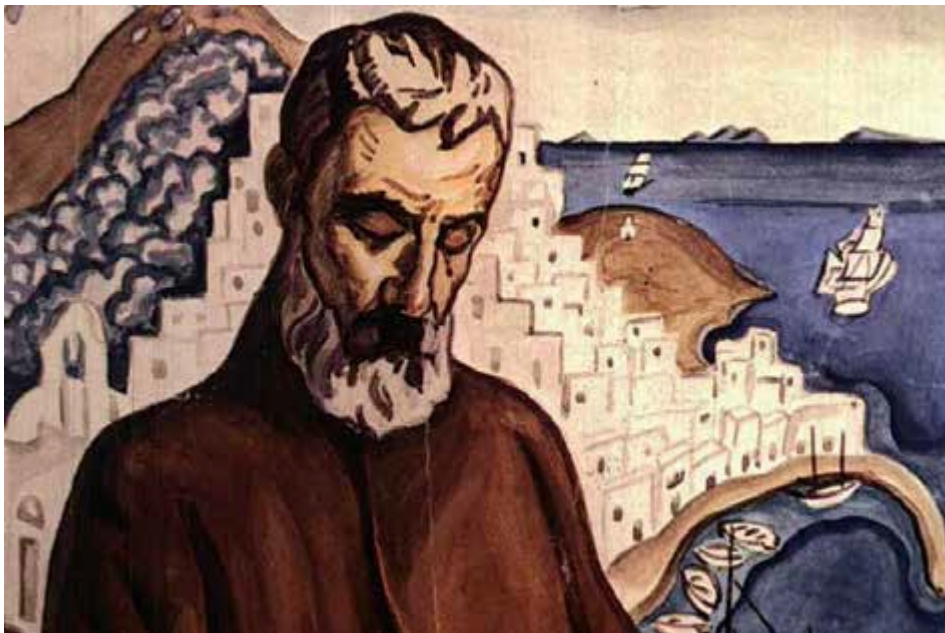
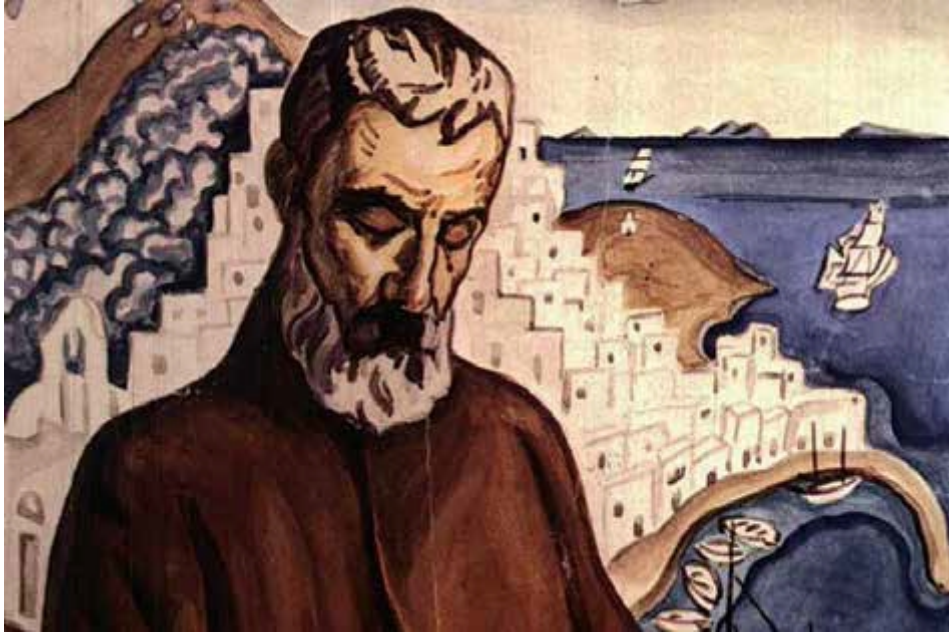

10 Ιουνίου 2023

Η πνευματική διάσταση του έργου του Παπαδιαμάντη

/ [Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός](#)

Αφού ευχαριστήσω θερμά όσους είχαν την ευγένεια να καλέσουν την ταπεινότητά μου στον αποψινό εσπερινό επετειακής μνημοσύνης θα εισέλθω αμέσως στο θέμα μου, γιατί δεν θέλω να χασομερώ με μακρούς προλόγους. Συμπληρώνονται εφέτος 160 έτη από τη γέννηση και 100 από την κοίμηση του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη. Παρά τις τόσες δεκαετίες η μνήμη του μένει ζωντανή. Συνεχώς γράφουν γι' αυτόν.

Δε υπάρχει για άλλο λογοτέχνη μας τόσο πλούσια βιβλιογραφία. Εμείς θα προσπαθήσουμε στον λίγο χρόνο που έχουμε να δείξουμε τη θρησκευτικότητα, την ορθόδοξη πνευματικότητα του Αλ. Παπαδιαμάντη, η οποία σαφώς είναι πηγαία, ανυπόκριτη και θερμή.

Ο Παπαδιαμάντης σπούδασε φιλόλογος αλλά είναι θεολόγος, γιατί θεολόγος δεν είναι αυτός που έχει ανάλογο πτυχίο, αλλά αυτός που αληθινά προσεύχεται, κατά τον όσιο Νείλο τον Ασκητή. Θεολόγος ουσιαστικά είναι ο πιστός που ζει αυθεντική χριστιανική ζωή, ο φίλος του Θεού, ο κοινωνός του Θεού, ο άγιος, ο λυτρωμένος και σεσωσμένος. Μέσα στην Ορθοδοξία μας κανείς ποτέ δεν σώζεται ατομικά, αλλά περνώντας η ζωή του μέσα από των άλλων, συνδράμοντας με διάφορους τρόπους στη σωτηρία κι εκείνων. Ο Θεός του Παπαδιαμάντη είναι ο Δημιουργός του Σύμπαντος, ο πλάστης του ανθρώπου, ο Παντοδύναμος, ο προνοητής, ο φιλόστοργος πατέρας. Πιστεύει στο θέλημα του Θεού, στη θεία Πρόνοια, στη θεία Χάρη, στη θεία μισθαποδοσία και δικαιοκρισία.

Κατά τον Παπαδιαμάντη η σχέση του ανθρώπου με τον Θεό είναι να τον υπακούει, να τηρεί τις εντολές του, να τον διακονεί θυσιαστικά στο πρόσωπο του κάθε πλησίον. Οι σχέσεις του ανθρώπου διαταράσσονται δια της αμαρτίας. Το παπαδιαμαντικό έργο είναι γεμάτο από αμαρτωλούς. Μέσα από τα μυθιστορήματα και διηγήματά του περιδιαβαίνουν άσωτοι, άθεοι, βλάσφημοι, κλέφτες, φιλόδοξοι, τοκογλύφοι, λαίμαργοι, μέθυσοι, άδικοι, υποκριτές φθονεροί, ακόμη και ιερόσυλοι, αυτόχειρες και φονιάδες. Παρ' όλ' αυτά όλους αυτούς τους αμαρτωλούς ήρωές του τελικά τους συμπαθούμε. Στα πρόσωπά τους συναντούμε τα φιλάμαρτα πρόσωπά μας, αλλά και γιατί συνήθως μετανοούν για τις πράξεις τους. Ο Παπαδιαμάντης γνωρίζει το ευόλισμο της ανθρωπίνης φύσεως, αλλά και τη θεραπεία στο θεραπευτήριο της εκκλησίας δια ειλικρινούς μετανοίας και εξομολογήσεως. Για τον Παπαδιαμάντη η Εκκλησία όπως γράφει είναι η "φιλόστοργη μητέρα και η πηγή πάσης παραμυθίας".

Πιστεύει ακράδαντα ότι ο Νεοέλληνας δεν μπορεί εύκολα να μη πιστεύει. Μέσα στην Εκκλησία το έμφυτο θρησκευτικό αίσθημα και συναίσθημα δυναμώνει. Πρέπει να κάνει μεγάλο αγώνα ο Έλληνας για να μη πιστεύει καθόλου και σε τίποτε. Εν τούτοις την απομάκρυνση του κόσμου τη δικαιολογεί ως κλωνισμό της αγάπης του στην ελληνορθόδοξη παράδοση, κάτι που συνέτεινε η απώλεια μέρους της

αξιοπιστίας, λόγω σκανδάλων εκπροσώπων της Εκκλησίας. Για τον Παπαδιαμάντη παράδοση είναι όπως λέγει “ζην κατά τον θείον νόμον”. Τελικά ομολογεί: “Εγώ είμαι τέκνον γνήσιον της Ορθοδόξου Εκκλησίας, εκπροσωπούμενης υπό των επισκόπων της”. Σε άλλη περίπτωση βέβαια δεν δυσκολεύεται να τους κρίνει αυστηρά για διάφορες προκλήσεις τους.

Ο Παπαδιαμάντης δεν πιστεύει σ’ ένα ιδεολογικό ελληνοχριστιανικό νεφέλωμα. Η πίστη του είναι ακράδαντη στη μεγάλη ανάγκη που έχει ο ελληνισμός τον Χριστιανισμό. Θεωρεί κίνδυνο για την ελληνική κοινωνία τον μιμητισμό, την ξενομανία, “το να χάσκη τις προς τα ξένα”, την είσοδο στην πατρίδα μας του δυτικού τρόπου ζωής. Έτσι παρατηρεί με βαθύ πόνο την αλλοίωση των ηθών, τη χαλάρωση της ορθοδόξου πίστεως του λαού, την παραχάραξη της πλούσιας και ωραίας ελληνικής γλώσσας. Δυστυχώς γράφει “κηρύττεται πλέον φανερά η αγραμματωσύνη, και το ανωφελές του ορθώς γράφειν η ομιλείν”, ώστε “κατήντησε να γίνει όλη σχεδόν η γλώσσα νόθον και κίβδηλον κατασκεύασμα”. Ακολουθούν οι Έλληνες γράφει “τα της χριστιανικής λατρείας άνευ πίστεως και χρηστού συνειδότος”. Το άηθες, η ηθοφθορία, η ανηθικότητα, το μισάδελφο αρχίζουν να κυριαρχούν κι επικρατούν. Τι θα έλεγε για σήμερα, εκατό έτη μετά, ο θεσπέσιος Παπαδιαμάντης;

Λύση στο πρόβλημα κατά τον Παπαδιαμάντη είναι η εν μετανοία άμεση επιστροφή στην ανόθευτη και γνήσια εκκλησιαστική παράδοση. Συγκεκριμένα τονίζει: “Άμωνα περί πάτρης θα ήτο η ευσυνείδητος λειτουργία των θεσμών, η εθνική αγωγή, η χρηστή διοίκησις, η καταπολέμησις του ξένου υλισμού και του πιθηκισμού, του διαφθείραντος το φρόνημα κα εκφυλίσαντος σήμερον το έθνος, και η πρόληψις της χρεωκοπίας”. Οι λόγοι του, αγαπητοί μου, όπως αντιλαμβάνεσθε όλοι πολύ καλά έχουν μία σημαντική επικαιρότητα.

Όξυνση του προβλήματος θεωρεί και την απραξία της εκκλησιαστικής αρχής. Την Εκκλησία δεν τη θέλει ούτε εμπορευάμενη ούτε θεατριζόμενη. Η λύση κατ’ αυτόν είναι μόνο μία. Επιστροφή εν επιγνώσει στην αγιοτρόφο εμπειρία της Εκκλησίας και βίωσή της. Μέσα στην αγία, σώζουσα και ορθοτομούσα Εκκλησία ο άνθρωπος αναγεννάται, μεταμορφώνεται, οπλίζεται τα όπλα του φωτός και της χάριτος κατά της ποικίλης αμαρτίας και ξανασυναντά τον ζώντα Θεό του ελέους και των οικτιρμών. Στον άνθρωπο ανήκει η μεγάλη επιλογή. Στο πλούσιο έργο του οι

πονεμένες μορφές του συνήθως φθάνουν στη λύτρωση δια της ακριβούς μετανοίας και ζουν τότε μία νέα ζωή. Όχι βέβαια πάντοτε. Ορισμένες χρησιμοποιώντας κακώς την ελευθερία τους παραμένουν στο σκοτάδι.

Ο σπουδαίος Σκιαθίτης πεζογράφος μας συχνά περιγράφει “μετ’ έρωτος” τη φύση, αλλά δεν είναι ένας φαντασμένος οικολόγος η ένας ονειροπόλος φυσιολάτρης. Αναφερόμενος και περιγράφοντας περίτεχνα την ωραία φύση πορεύεται προς τον Δημιουργό της και τον μεγαλύνει για την πανσοφία του. Γράφει για κάποιους τέτοιους σ’ ένα του διήγημα. “Μικροί ακούσιοι ειδωλόλατρες, διασώζοντες κατόπιν τόσων αιώνων ασυνείδητον την λατρείαν της φύσεως”. Λυπάται πολύ βέβαια όταν καταστρέφεται το κάλλος του φυσικού περιβάλλοντος και γράφει με πόνο ψυχής: “το μιαρόν πνεύμα εισέβαλεν εις τα έργα του Θεού”. Μελετώντας το όλο έργο του παρατηρούμε πως όχι ήξερε να γράφει, να περιγράφει, να ηθογραφεί, να κρίνει και να προτείνει λύσεις, αλλά ο ίδιος είχε μία ακέραια στάση, επιλογή φιλόθεης ζωής, φιλάρετου βίου, έντιμης εργασίας, φιλότιμης αδολεσχίας, πορεία, στόχο, λόγο και αξία. Από νωρίς είχε συνειδητοποιήσει καλά τη ματαιότητα της εγκοσμιότητας, είχε αφοβία θανάτου, θερμή πίστη. Θέλησε να ζήσει απλά, λιτά, απόμερα, ήσυχα, γαλήνια και νηφάλια. Δεν ψήλωσε ο νους του, δεν υψηλοφρόνησε, στάθηκε πλάι στους ταπεινούς και καταφρονεμένους και τους πέρασε ωραία στο έργο του.

Το έργο του Παπαδιαμάντη διασώζει την αγνή λαϊκή ευσέβεια. Οι ιερείς του έργου του είναι απλοί, φτωχοί, ενίοτε και απλοϊκοί, αλλά βιώνουν υπαρξιακά, ακόμη και όταν δεν μπορούν να το εκφράσουν, το μυστήριο του ζώντος Θεού, τη γνήσια ορθόδοξη βιοτή και λειτουργική παράδοση. Με πλήρη συναίσθηση της αμαρτωλότητάς τους δεν παύουν να δέονται υπέρ ελέους, ζωής, ειρήνης και σωτηρίας των προβάτων του ποιμνίου τους, που τους εμπιστεύθηκε ο ίδιος ο Χριστός. Δεν επιχειρούν “λειτουργικές αναγεννήσεις” αρκούνται και τρέφονται με την υπάρχουσα γνήσια παράδοση, δοξολογώντας συνεχώς τον Ύψιστο κι επικαλούμενοι το άφατο έλεός του.

Ο Παπαδιαμάντης δήλωσε ομολογιακά, χαρακτηριστικά, απερίφραστα και αναντίρρητα: “Το επ’ εμοί, ενόσω ζω και αναπνέω και σωφρονώ, δεν θα παύσω πάντοτε... να υμνώ μετά λατρείας τον Χριστόν μου”. Τον πονά η αμαρτία, τον στενοχωρεί η βαβυλωνία της Αθήνας, τον κουράζει το κουτσομπολιό του νησιού

του, με τους παρασυρμένους της αμαρτίας, αλλά δεν παύει ν' αγωνίζεται, να ελπίζει, να εμπιστεύεται τον Θεό, να παρουσιάζει κάποιους ήρωές του ως αγίους. Η άτεκνη Σεραϊνώ στον "Γάμο του Καραχμέτη" ο απλός τσομπάνος στον "Φτωχό άγιο", ο ένδοξος νεομάρτυς στο "Η χήρα του Νεομάρτυρος" και άλλοι.

Δεν πρέπει να λησμονάμε ότι ο Παπαδιαμάντης είναι υιός ευλαβούς ιερέως, ακολούθου του γνήσια αναγεννητικού, αγιορειτικού κινήματος των ιεροπρεπών Κολλυβάδων. Μεγαλώνει με τις θείες λειτουργίες, τα ιερά βιβλία, τις άγιες εικόνες, τις απαράβατες εκκλησιαστικές παραδόσεις, τα ωραία έθιμα, τα εξαίρετα ήθη. Μελετούσε τα μυροβόλα συναξάρια, τα πατερικά και νηπτικά κείμενα, την καταπληκτική φιλοκαλία, τις ασματικές ακολουθίες. Ήταν αναγνώστης και ψάλτης. Όλη αυτή η γνώση τον έκανε να πάει να μονάσει στο Άγιον Όρος. Πριν κλείσει όμως χρόνο εκεί στη σκήτη Ευαγγελισμού της Μονής Ξενοφώντος, επέστρεψε στον κόσμο, τρέφοντας πάντοτε μεγάλο σεβασμό για τον μοναχισμό και ιδιαίτερα τον αγιορείτικο.

Το εκκλησιαστικό του ήθος τον κάνει να μην είναι οργίλος και φανατικός κατά των αμαρτανώντων ηρώων του έργου του, αλλά και των συνανθρώπων του γενικά. Ελπίζει στη μετάνοια, πιστεύει στην αγάπη του Θεού, θεωρεί προτιμότερη την ελεημοσύνη από τη δικαιοσύνη. Αγαπά να προβάλλει τη μετάνοια, όχι ως ιεροκήρυκας επαγγελματίας, αλλά ως συμπάσχων αδελφός. Η συμπάθεια στον αδύναμο συνάνθρωπο είναι ίδιοι του αληθινού χριστιανού, του ευαγγελικού ανθρώπου.

Ο Παπαδιαμάντης λοιπόν μεγάλωσε με βυζαντινές ψαλμωδίες, καθαρά κεριά και αγιορείτικα λιβάνια. Παρέμεινε προσηλωμένος στην Εκκλησία δια βίου. Πίστευε ακράδαντα στον Θεό, στις πρεσβείες των αγίων και της Παναγίας και τα θαύματά τους. Μια φορά, διηγείται ο καλός εξάδελφός του Α. Μωραϊτίδης, έγινε καλά από ισχυρό πονόδοντο ο Παπαδιαμάντης κι έγραψε ολόκληρη ακολουθία στον Άγιο Αντύπα, που προστατεύει όσους πονούν στα δόντια, για να τον ευχαριστήσει. Δεν ήταν ονειροπόλος του παρελθόντος, αλλά θαυμαστής της αλήθειας, που στήριξε γενεές γενεών και δημιούργησαν έξοχα έργα πολιτισμού και ορθότητα βίου εμπνευσμένη.

Ο Παπαδιαμάντης σαφώς δεν είναι άγιος με φωτοστέφανο. Είναι όμως ένας αγωνιστής. Δεν είναι μονόχλωτος, κακομοίρης, απομονωμένος, κομπλεξικός, μειονεκτικός και διχασμένος. Είναι ένας εκούσιος κοσμοκαλόγερος, ακτήμων, ελεήμων, πένης, απλός, λιτός, μόνος, σεμνός και ταπεινός. Δεν είναι φιλοσαρκός αλλά φυσιολογικώς πειραζόμενος άνθρωπος. Αγαπούσε το κρασάκι, αλλά δεν ήταν μέθυσος. Κάποτε ένας μοναχός πήγε να εξομολογηθεί σ' ένα πνευματικό σε μια σκήτη του Αγίου Όρους. Τον βρήκε τον πνευματικό πιωμένο και κάπως ζαλισμένο. Σκανδαλίστηκε και είπε ως άδικα έκανε τον κόπο να έλθει να εξομολογηθεί σ' ένα πνευματικό πότη. Τότε ο πνευματικός, προς μεγάλη του έκπληξη, του είπε: Ναι, τρεις φορές ήλθες για εξομολόγηση αλλά την αμαρτία εκείνη δεν μου την είπες! Ας μη γινόμαστε τόσο γρήγορα τόσο αυστηροί κριτές και επιτιμητές των πάντων. Την αυστηρότητα καλύτερα ας κρατήσουμε για μας και την επιείκεια για τους άλλους.

Ο Π. Νιρβάνας τον ονομάζει “κοσμοκαλόγερο”, τον περιγράφει να βαδίζει σκυφτός με τα χέρια σταυρωμένα πίσω, να κάθεται σε απόμερα καφενεία, συντροφιά με απλούς ανθρώπους, φιλέρημος, ήταν κακοντυμένος, με ξεφτισμένες πάντα τις άκρες των μανικιών του και όταν του πρότειναν 150 δραχμές για ένα του έργο είπε πως του αρκούν οι 100. Έτσι τον παρουσιάζει ιδιότροπο, παράξενο και κοσμόφοβο. Ο μακαριστός λόγιος Γέροντας Θεόκλητος Διονυσιάτης στο βιβλίο του γι' αυτόν έχει μια άλλη θέση, με την οποία εδώ και συμφωνούμε. Γράφει: “Εάν εμβαθύνουμε στον τρόπο της ζωής του, θα ανακαλύψουμε γνωρίσματα καλογερικής αγωγής και αρετής και τάσεις για υπέρβαση του κοινώς θεωρούμενου καλού. Τι είναι άλλωστε, η ατημέλητη εμφάνισή του, η τάση συνεχούς φυγής από τους πολλούς, η εκούσια πενία του και οι ασκητικές συνθήκες διαμονής του, παρ' ότι είχε την οικονομική δυνατότητα για βελτίωσή τους -“μου φθάνουν οι εκατό δραχμές”-, οι αγρυπνίες και ψαλμωδίες του, το εκκλησιαστικό ήθος του, η ευαισθησία του σε θέματα εκκλησιαστικών παραδόσεων, οι ελεημοσύνες του από το ορατόν υστέρημά του, η ταπείνωσή του, η αγιότητά του και άλλες αρετές του, αν όχι αντανακλάσεις μοναχικού βίου;”. Ότι αποτελεί για τους Σλαύους ο πολύς Ντοστογιέφσκυ είναι, θα πρέπει να είναι, για τους Έλληνες ο Παπαδιαμάντης. Πρόκειται για προφήτη του Γένους. Γράφει: “Μη θρησκευτικά, προς Θεού!”.

Το ελληνικόν έθνος δεν είναι βυζαντινοί, εννοήσατε; Οι σημερινοί Έλληνες είναι κατ' ευθείαν διάδοχοι των αρχαίων. Έπειτα, επολιτίσθησαν, επρωόδευσαν και αυτοί. Συμβαδίζουν με τα άλλα έθνη... Άγγλος η Γερμανός η Γάλλος δύναται να

είναι κοσμοπολίτης η αναρχικός η άθεος η ο,τιδήποτε. Έκαμε το πατριωτικόν χρέος του, έκτισε μεγάλην πατρίδα. Τώρα είναι ελεύθερος να επαγγέλεται χάριν πολυτελείας την απιστίαν και την απαισιοδοξίαν. Αλλά Γραικύλος της σήμερον, όστις θέλει να κάμη δημοσίά τον άθεον η τον κοσμοπολίτην, ομοιάζει με νάνον ανορθούμενον επ' άκρων ονύχων και τανυόμενον να φθάση εις το ύψος και να φανή και αυτός γίγας. Γι' αυτό όπως γράφει "τα πλείστα των υπ' εμού γραφέντων διηγημάτων... είναι μάλλον θρησκευτικά". Ξέρει τι κάνει ο εμπνευσμένος Παπαδιαμάντης. Με το έργο του καταξιώνεται ως παιδαγωγός του ορθόδοξου ελληνισμού. Φθάνει με πόνο και ιερή αγανάκτηση να γράφει ευρισκόμενος στην Αθήνα: "Εδώ θεοποιείται φανερά ο Μαμμωνάς. Χιλιάκις καλύτερον θα ήτο εάν υπήρχεν ακόμη η αρχαία ποιητική ειδωλολατρία. Τώρα όμως η πράγματι επικρατούσα θρησκεία είναι ο πλέον ακάθαρτος και κτηνώδης υλισμός. Μόνον κατά πρόσχημα είναι η χριστιανοσύνη"! Τι θα έλεγε σήμερα;

Μίσησε τον πλούτο και αγάπησε την πενία. Από τα λίγα που είχε ποιούσε κρυφά και την ελεημοσύνη. Έγραφε αυτό που ζούσε.: "Πρέπει να μένη τις εν τη τάξει εν η ευρέθη απ' αρχής, όσον ταπεινή, όσον πενιχρά και αν φαίνεται αύτη• αιρετωτέρα δε αείποτε η έντιμος ευτέλεια της αδόξου και κομώσης πολυτελείας και τρυφής". Έζησε και πέθανε φτωχός, σεμνός και ταπεινός. Εκοιμήθη στο ωραίο νησί του πριν εκατό χρόνια κι ένα μήνα τα χαράματα της 3.1.1911, αφού μετάλαβε, ψάλλοντας και κλαίγοντας.

Σήμερα οι πολλοί λογοτέχνες μας, οι διανοούμενοι, οι δημοσιογράφοι περί πολλά τυρβάζουν. Αρκετοί ειρωνεύονται τον Παπαδιαμάντη και τον κακολογούν. Τους χαλάει τα σχέδια. Ο γραικυλισμός, ο αθεϊσμός, ο μηδενισμός, η διαφθορά, η φιλοχρηματία, η φιλοσαρκία και η φιλοδοξία επικρατούν και δεν θέλουν να ενοχλούνται από φωνές ισχυρές και αγνές ως του Παπαδιαμάντη, που ο βίος του και το έργο του τους ελέγχει.

Κοιμήσου κυρ Αλέξανδρε στην αγκαλιά του νησιού σου ήσυχα. Έκανες το χρέος σου ως Ορθόδοξος και ως Έλληνας. Η ζωή σου και το έργο σου φωτίζουν το σκοτάδι. Η Ελλάδα που τόσο πολύ αγάπησες, σκοτισμένη, παγιδευμένη, προδομένη, σαγηνευμένη σε ξένες σειρήνες, πάσχει. Φυλακισμένη στα πικρά αδιέξοδα του ατομισμού, του υλισμού και του αθεϊσμού μελαγχολεί και μαραζώνει. Μακάρι οι σελίδες των έργων σου και το παράδειγμα της ζωής σου να γίνουν παράθυρα

ελευθερίας, για την επιστροφή σε μια ζωή χαριτωμένα απλή, γνήσια ταπεινή, αληθινά μετανοημένη, αληθινά χριστιανική.

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης ήταν πάντα προσηλωμένος στην Εκκλησία. Δεν τον κούραζε και δυσκόλευε ποτέ αυτή η σχέση. Ήταν ένας αληθινός χριστιανός. Ήταν ένας πιστός δούλος του Κυρίου. Ήταν αυτός που άκουσε από την αγία Αναστασία “Ύπαγε, ανιάτε• ο πόνος θα είναι η ζωή σου...”. Μόνο ένας γνήσιος χριστιανός μετά από αυτό το απρόσμενο άκουσμα μπορεί να γράφει: “Ησθανόμην αγρίαν χαράν, διότι η Αγία δεν είχεν εισακούσει την δέησίν μου”. Ο Παπαδιαμάντης δεν είναι απλά ένας ρωμαντικός νοσταλγός μιας περασμένης ωραίας γραφικότητας που δεν υπάρχει, αλλά νοσταλγός μιας ουσιαστικής, αληθινής και καίριας χριστιανικής ζωής, την οποία αξίζει αγαπητοί μου, να βιώσουμε στο έπακρον. Σας ευχαριστώ πολύ για την προσέλευσή σας και την προσοχή σας.

Πηγή: agiazoni.gr